

MİLLÎ FOLKLOR ENSTİTÜSÜ'NÜN İKİNCİ MÜDÜRÜ, HALK MÜZİĞİ DERLEYİCİSİ HÜSEYİN AVNİ ÖZBENLİ'NİN ARDINDAN

The Second Director of Millî Folklor Enstitüsü, the Compiler
of Folk Music: Hüseyin Avni Özbenli

Nail TAN*

Bursa Eğitim Enstitüsünden öğretmenim, 1970 yılı sonunda Millî Folklor Enstitüsü'ne araştırmacı ve müdür yardımcısı olarak atanmamı sağlayan Hüseyin Avni Özbenli, 26 Temmuz 2007 tarihinde saat 11.15'te Samsun'da dünyasını değiştirdi. Üç yıldır oğlu 19 Mayıs Ü. Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Taner Özbenli'nin yanında yaşamaktaydı. Cenazesi, 27 Temmuz 2007'de öğle namazından sonra Samsun'da toprağa verildi.

Rahmetli Özbenli, 23 Haziran 1919 tarihinde Kastamonu'da doğdu. Babası Benlizâde Hüseyin Rüştü Bey, annesi Emine Hanım'dır. Annesinin mensup olduğu Koçhisarlı beyleri ailesi Koçhisar'dan Kastamonu'ya gelip yerleşmiş. Babası ticaretle iştigal ediyordu. Çocukluk yıllarını kız kardeşi Nezihe ile birlikte Kastamonu'da geçirdi. O yılları İTÜ Türk Müziği Konservatuvarı Öğretim Üyesi Süleyman Şenel'e 3 Mart 2000 tarihinde şöyle anlatmıştır:

"Evimizde hiçbir müzik âleti yoktu. Hatta radyo şöyle dursun bir fonograf veya gramofon bile bulunmuyordu. Kulağıma ritim olarak algıladığım Ramazan davulunun bayram günleri aksak gümbürtüsü geliyor, bu da benim ilgimi fazlaca çekiyordu. Çok geçmeden; 4-5 yaşlarımda edeki un eleklerini aksak ritimle

çalmaya, bu hâlimden rahatsız olan aile bireylerinin; 'Git bahçede çal!' diye beni geniş bahçemize kovaladıklarını gün gibi hatırlıyorum."

İsfendiyar ve Çay Mektebi İlkokullarında dördüncü sınıfa kadar okudu (1926-1930). İsfendiyar İlkokulu'nda öğretmeni Saime Hanım'dı. Ailesinin geçici olarak İstanbul'a yerleşmesi üzerine ilkokul beşinci sınıfı Sultanahmet 2.İlkokulunda tamamladı ve mezun oldu(1931). Ailesi yeniden Kastamonu'ya dönünce Kastamonu Lisesi orta bölümüne kaydoldu ve 1940 yılında liseyi bitirdi. O yıllarda orta ve lise bölümleri bir arada öğretim yapmaktaydı.

Yaygın adıyla Avni Özbenli, bağlama çalmaya 1935 yılında başladı. O yılların bağlama ustalarından Udçu Asım'dan dört lira vererek bir yaprak bağlama satın aldı. Kastamonu türkülerini çalıp söylemeye çalıştı. Bağlama çalmayı öğrenişini, 21 Ekim 2003 tarihinde TRT Dış Yayınlar stüdyosundaki canlı yayında (Dilde ve Telde Anadolu Programında) Halil Atılğan, Dr. Armağan Elçi, ben ve dinleyicilere şöyle anlattı:

"Kastamonu'da iki evli bir köyde dahi genellikle saz çalan olur. İlgimi saz çektiği için ben de saza heves ettim. Saza 1935'te başladım. İnsan gözünden öğrenirmiş. Ustalar bize saz vermezlerdi.

* Kültür Bakanlığı HAGEM Eski Genel Müdürü

Verseler bile düzenini, akordunu bozarlardı. Çabuk öğrenmemizi istemezlerdi. Onun için ben bağlamayı satın alır almaz çalmaya başladım. Okul müsamerelelerinde görev aldım. Artık, okula dışardan bağlamacı getirmediler. Kastamonu Halkevi açılınca bu kez halkevine devam ettim. Halkevinde konserler veren, atışmalar yapan Âşık İhsan Ozanoğlu, Âşık Yorgansız Hakkı Çavuş, Âşık Mümin Meydanî ve Çavundurlu Hasan Çavuş gibi saz ve söz ustalarını dinleyerek bağlamamı ilerlettim. Özellikle, asıl mesleği ilkokul öğretmenliği olan ve kütüphanede müdürlük yapan İhsan Ozanoğlu'dan çok yararlandım.”

Kız kardeşi Nezihe 1938 yılında ilkokul öğretmeni olmuş ve İnebolu'ya tayin edilmişti (Orman Mühendisi Mehmet Yalçın'erle evlendi ve 1996 yılında öldü).

Lise öğrencisi Avni Özbenli, 1938 yılı yaz tatilinde kız kardeşini görmek üzere İnebolu'ya gitti. İnebolu'da çok iyi bağlama çalan, yöre türkülerini söyleyen Sarı lakaplı Recep Güray'la tanıştı. Sarı Recep, o yıllarda İnebolu'da bir kahve işletmekteydi. Kahvesine gelen Avni Özbenli'nin bağlama çaldığını öğrenince; *“Demek ki Türk'sünüz!”* dedi. Birlikte çalıp söylediler.

Liseden sonra, 1941 yılı eylülünde Ankara'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü sınavlarına girerek MEB adına burslu olarak okuma hakkını elde etti.

Sarı Recep, Ankara Radyosuna gelip giderek sesini, sazını Türkiye'ye duyurmayı becermişti. 1940 yılında Ankara Radyosu'nda halk müziği yayınların da bağlama çalan Sadı Yaver Ataman'ın ayrılması

üzerine Mesut Cemil Tel ve Muzaffer Sarısözen'in davetiyle radyo yayınlarında sürekli bağlama sanatçısı olarak görevlendirilmişti. Sarı Recep, 1941 yılında hastalandı. 55 gün kadar hasta yattı. O sırada Ankara'da DTCF'de okuyan öğrencisi Avni Özbenli'yi yerine önerdi. Avni Özbenli, bu daveti Süleyman Şenel'e 3 Mart 2000 tarihinde şöyle anlatmıştır:

“1941 yılında bana Ankara Radyosu'ndan bir telefon geldi. Telefon eden Mesut Cemil Tel'di. Radyoevine kadar gelmemi rica etti. Hemen heyecanla bir koşu radyoevine gittim. Bana, ustam Sarı Recep'in hasta olduğunu, Yurttan Sesler'in yürümesi için beni tavsiye ettiğini söyledi. Ben cesaretle derhal kabul ettim ve 55 gün Yurttan Sesler Topluluğu'nda tek saz olarak çaldım. Kimse de; ‘Sarı Recep nerede?’ demedi. Sarı Recep, iyi olup radyoya dönünce Mesut Cemil Bey'den izin istedim. O sırada, odasında olan Muzaffer Sarısözen'le birlikte bana; ‘Sizi bırakmayacağız.’ dediler. Böylece dört yıl sürecek olan radyo yıllarım başladı.”

21 Ekim 2003 tarihindeki görüşmemizde bu bilgiye şunları ekledi:

“Ustam Sarı Recep, nota bilmezdi. İyi kulağı vardı. Türkü söyleyenler, kulağına eğilip ara nağmeleri söylerlerdi.

Nota bildiğim için imtihansız radyoya giren tek kişi bendim. Onun için beni kışkandılar. İki yıl sonra 1944'te Ahmet Yamacı ve Osman Özdenkçi sınavla Yurttan Sesler'e girdiler. Dört bağlama olunca orkestra olduk sandık."

Avni Özbenli, radyoda çalıp çığır-maya başladığı zaman, Kastamonu'da bazı kimseler babasına gidip; "Vah vah! Senin Avni, radyoya düşmüş!" demişler.

Ankara Radyosu'nda çalıştığı yıllar, Ankara Halkevi'nde de halk müziği çalışmalarına katılıyordu. Konserlerde bağlama çalıyordu. Ankara Halkeviyle ilgili bir anısını 21 Ekim 2003 tarihinde şöyle anlattı:

"Bir gün Konya'dan konser vermek üzere kanun, ud çalanlar geldi. Halkevinin kapısından içeri sokmadım. Bunlar halk müziği çalgısı değil dedim. Ahmet Adnan Saygun, duymuş. Beni tebrik etti: 'Biz işte böyle gençler istiyoruz. Böyle Halkevliler istiyoruz!' dedi."

1945 yılında DTCF Felsefe bölü-

münü bitirdi. Bitirme tezinin konusunu halk müziğinden seçmişti: **Millî Halk Melodilerinde Ritim İdraki**. Bu tezi öğretmeni Prof. Dr. Muzaffer Şerif'in teşvikiyle seçmişti ve doktora tezi olarak geliştirmek istiyordu.

Üniversiteyi bitirmeye yakın, Mesut Cemil Tel, Özbenli'ye; "Seni Ankara'dan uzağa göndermeyiz. Ankara'da bize lazımsın" diyordu. Burslu okuduğu için, MEB Avni Özbenli'yi kura ile Gaziantep Lisesi'ne Felsefe Öğretmeni olarak tayin etti. Özbenli, tayin haberini Mesut Cemil'e ilettili. Mesut Bey, stüdyodaki sanatçılara şöyle demiş: "Avni'yi, Gaziantep'e tayin etmişler. Biz onu çok severiz. Ne yapalım? Biz de oraya gideriz." Muzaffer Sarısözen, Avni Bey'in Ankara'ya tayini için Mesut Cemil Bey'in hiçbir teşebbüste bulunmaması üzerine Avni Özbenli'ye şunu söylemiş: "İşte Mesut Cemil budur! Sözüne güvenilmez".

Gaziantep Lisesi Felsefe öğretmeni H. Avni Özbenli, Ankara'ya gelemeyince kendi isteğiyle Kastamonu Göl Köy Enstitüsü öğretmenlik bilgisi öğretmenliğine tayin edildi. Köy Enstitülerinde görev almak istemesinin sebebi halk müziği derlemesi, araştırması yapmaktı. 1946-1947 yıllarında topçu yedek subay olarak Erzurum'da vatanî görevini tamamladı. Teğmen rütbesiyle terhis oldu. Askerlikten sonraki İstanbul Radyosu macerasını 21 Ekim 2003 tarihinde Türkiye'nin Sesi Radyosu'nda şöyle anlattı:

"Askerlikten sonra, duydum ki İstanbul Radyosu açılmış. Kimsenin tavsiyesi olmadan kalktım gittim. Faruk Yener ve Selâhattin Küçük adlı iki spiker vardı. Bütün yayınları onlar idare ediyordu. Bu sırada İstanbul'un bütün çalgıcı, şarkıcı, türkücü esnafı radyoya hücum etmiş. Beni spikerler kurtarıcı olarak gördüler. Çünkü erken kalkan emisyona gi-

riyor. Prova yapan yok. Şemsi Yastıman, Malatyalı Fahri, Cemil Cankat, Azize Tözem radyoya sanatçı olarak girmişler. Cemil Cankat şoför. Bir seyahatinde Celâl Bayar'ın arabasını çamurdan çıkarmış. Radyoya böyle girmiş. Spikerler bana; 'Bunları topla, prova yaptır. Programla hazırla' dediler. Prova dinleyen kim? Malatyalı Fahri; 'Benim plaklarım yarım milyon satıyor. Prova benim neyime?' diyor. Bu durumda İstanbul Radyosunda fazla kalmadım. İstifa edip Millî Eğitim Bakanlığı'ndan öğretmenlik istedim. İstanbul Radyosunda çalışırken çok az para alıyorduk. Program başına beş lira. O sıralarda Ürgüplü Refik Başaran ölmüştü. Colombia onun yerini tutacak birini arıyormuş. Beni dinlediler. 'Refik Başaran'ın yerini alabilirsiniz' dediler. 1949-1950 yıllarında Colombia ve Sahibinin Sesi firmalarına beş-altı plak doldurdum. Cebime para girdi. Böylece 10 Ekim 1950 tarihinde İnebolulu Mukaddes Hanım'la evlendim."

H. Avni Özbenli, 1947 yılından itibaren, İstanbul Radyosunda önce "Yurttan Sesler" çizgisinde programlar yaptı. Bir süre sonra programının adını "Memleket Havaları Ses ve Saz Birliği" olarak değiştirdi. İki yıl sürdürdüğü görevinden istifa ederek öğretmenliğe döndü. Yerine Sadi Yaver Ataman atandı ve aynı programı sürdürdü.

İstanbul Radyosu macerasından sonra 1950 yılında Kastamonu Göl Köy Enstitüsü'ndeki öğretmenlik görevine döndü. Müdür Başyardımcısı eşiti bir görev sayılan Eğitim Başılığına kadar yükseldi. Öğretmenlik görevi yanında öğrencilerine bağlama öğretip bir halk müziği topluluğu kurdu. Çok geçmeden öğrencilerinin sayısı 120'ye yükseldi. Kastamonu Halkevinde öğrencileriyle konserler verdi. Bu yıllara ait izlenim-

lerini Süleyman Şenel'e 3 Mart 2000'de şöyle anlatmıştır:

"Az zamanda büyük ilerleme kaydettik. Öyle ki okulun kendilerine verdiği mandolinleri, bazı öğrenciler iade etmeye başladılar. Zaten, mandolini de saz gibi bütün tellere vurarak çalıyorlardı."

Kastamonu merkezindeki Tekeli Kardeşlere nasıl iyi bağlama yapılacağını tarif eden H. Avni Özbenli, onların Türkiye'nin en iyi bağlama yapan ustaları olmalarını sağlamıştır.

Göl Köy Enstitüsü'ndeki başarılı çalışmalarını üzerine, MEB tarafından halk eğitimi ihtisası yapmak üzere 1952 yılında bir yıllığına ABD'ye (Florida) gönderildi. ABD'de radyolarda, üniversite ve kiliselerde konserler verdi, Türk halk müziğini tanıttı.

ABD'den döndükten sonra 1953 yılında Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü'ne müdür olarak tayin edildi. Aynı yıl Köy Enstitüleri kapatılıp öğretmen okullarına dönüştürüldü. Bu okulda da Göl Köy Enstitüsü'nde olduğu gibi geniş çapta bir ses ve saz birliği kurdu.

1958 yılında Kastamonu Kız İlköğretmen Okulu'nda 5,5 ay kadar müdürlük yaptıktan sonra, Kemal Üstün'ün başka bir okula tayini üzerine Ankara Hasanoğlu İlköğretmen Okulu'na müdür olarak atandı. Bu okulda da halk müziği çalışmalarına ağırlık verdi. Disiplinli yöneticiliği ile tanındı. 27 Mayıs 1960 harekâtından sonra Çanakkale İlköğretmen Okulu'na öğretmen olarak nakledildi. 1961-1962 öğretim yılında Bursa Eğitim Enstitüsü'nde öğretmenlik meslek bilgisi derslerini verdi. Burada benim öğretmenim oldu. Değerlendirme adlı dersimizi okuttu. 1962 yılında Değerlendirme dersi 9, diğer yedi dersim 10 olmak üzere enstitüyü birincilikle bitirince üzüldü: "Nail! Ben

hemşehrisini kayırıyor demesinler diye hakkın olan 10'u vermeyip 9 yazdım. Keşke ben de hakkımı verseydim.” dedi. 1962 yılı sonunda Konya Selçuk Eğitim Enstitüsü'nü kurmak üzere müdür olarak atandı. Enstitüyü kurup 1964 yılına kadar müdürlük yaptı. 1964-1965 akademik yılında Ankara'da Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde Kamu Yönetimi Uzmanlık eğitimi aldı. Eğitim sonrası İstanbul Ortaköy'deki İlköğretmen Okuluna meslek dersleri öğretmeni olarak atandı. Bu okulda ders verirken, bir yandan da Çapa Eğitim Enstitüsü'nde ek ders çerçevesinde dersler verdi. Dersleri beğenildiğinden aynı yıl bu enstitünün Pedagoji bölümüne öğretmen olarak atandı.

Avni Özbenli, 1965-1970 yılları arasında MEB Bakanlık Müfettişi olarak görev yaptı. 1966 yılında MEB Kültür Müsteşarlığı'na bağlı olarak Millî Folklor Enstitüsü kurulmuştu. 1970 yılına kadar Cahit Öztelli enstitünün müdürlüğünü yapmıştı. 1970 yılı başında Cahit Öztelli'nin müdürlükten ayrılmasıyla Müsteşar Yardımcısı Cahit Külebi'nin önerisi üzerine Enstitü Müdürlüğüne getirildi.

Millî Folklor Enstitüsü Müdürü H. Avni Özbenli, 1970 sonbaharında beni yardımcısı olarak teklif edip tayinimi çıkarttırdı. O sırada, askerliğimi bitirmiş kura ile Mardin Kız İlköğretmen Okulu'na atanmıştım. 1 Aralık 1970'te görev başı yaptım. H. Avni Özbenli'nin tayin ettirdiği üç araştırmacı (Zümrüt Nahya, Gürbüz Erginer, İsmail Öztürk), bir uzman (M. Âdil Özder), iki memur ve bir odacıyla göreve başladık. Enstitü Kuruluş Kanunu'nun çıkarılması, folklor bibliyografyalarının tamamlanıp yayımlanması, taşıt-teyp-fotoğraf makineleri satın alınarak alan araştırmaları-

na başlanması gibi temel çalışmaları ele aldık. 1971 yılı Temmuz ayında Kültür Müsteşarlığı “Kültür Bakanlığı” oldu. Bakanlığa Prof. Tâlât Sait Halman atandı ve 13 Temmuz 1971'de göreve başladı. Eylül ayında Müsteşar Yardımcısı Cahit Külebi, Güzel Sanatlar Genel Müdürü Şeref Çayıroğlu ve H. Avni Özbenli görevlerinden istifa ederek Bakanlık Müfettişliğine döndüler. 1978 yılına kadar bu göreve devam eden Özbenli, rahatsızlığı sebebiyle merkezde görev istedi. Bakanlık Müşavirliğine atandı. İki yıl da bu görevde çalıştıktan sonra 1980 yılında emekliye ayrıldı. Ankara'ya yerleşti. Mukaddes Hanım'la evliliğinden iki oğlu dünyaya geldi. Büyük oğlu Korer Özbenli, Denizcilik Müsteşarlığı'nda Genel Müdürlük yapıp 2002 yılında emekliye ayrıldı. Küçük oğlu Taner Özbenli ise tıp doktoru olup nöroloji ihtisası yaptı. Hâlen Samsun 19 Mayıs Üniversitesi'nde Prof. olarak görev yapmaktadır. Anne ve babasının sağlıkları bozulunca, 2004 yılından itibaren Samsun'a getirip tedavileriyle ilgilendi.

TRT repertuarına giren Kastamonu türkülerinden Sepetçioğlu, Şu Çırdak'tan (Yarım Çırdak), Yaş Nane Kuru Nane, Ördeğisen Göle Gel, H. Avni Özbenli'den derlenmiştir.

Çalışmalarından dolayı Folklor Araştırmaları Kurumu 2002 yılında “Türk Folkloruna Hizmet Ödülü” vermiş, KASÇETVAK tarafından adına 5 Mayıs 2000 tarihinde bir gece düzenlenmiştir.

Avni Özbenli'nin bazı makaleleri şunlardır:

“Halk Ezgileri ve Sazları”; *Türk Musikisi Dergisi*, I. S. 26, 12/1949, s. 5, 20, II. S. 27, 1/ 1950, s. 7, III. S. 28, 2/ 1950, s. 8

“Avni Özbenli, Dergimizin Yazı Ailesi'ne Katılan Genç Sanatkâr Hayatı-

nı Anlatıyor ve İstanbul Radyosunu Tenkit Ediyor”, *Türk Musikisi Dergisi*, S. 29, 3/1950, s. 6,22

“Okuryazarlık Borcu”; *Doğrusöz* gazetesi (Kastamonu), 2000 Ocak 1951

“Kastamonu Halk Müziği’nin Ana Özellikleri”; *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1989, s. 112-114

Hocanın, *Gurur Kaynağımız Kastamonulular* kitabım için istediğim özgeçmiş dolayısıyla gönderdiği kısa mektup önemlidir. Mektup, üç maddeden ibarettir ve Muzaffer Sarısözen’in mektubunun fotokopisi eklidir:

“1. Muzaffer Sarısözen’in bu mektubu 1 Eylül 1949’da yayıma başlayan İstanbul Radyosunda kurduğum “Memleket Havaları Ses ve Saz Birliği” adlı Yurttan Sesler Korosu hakkında tarihsel bir belgedir. İstifam üzerine bu söz konusu koroya Sadi Yaver Ataman tevarüs etmiştir (mirasa konmuştur). 2. Biyografimi de kendin yaz! Benim bildiğim Nail Tan bunu ezbere bilir ve yazar. 3. Fotoğrafın iadesi ricasıyla gözlerinden öperim.”

H. Avni Özbenli

Sarısözen’in 1949 yılı sonunda H. Avni Özbenli’ye mektubu:

“Özbenli Kardaş,

Mektuba nereden başlamak lazım diye çok düşündüm ve önce radyo yayınının güzelliğini söylemenin uygun olacağı neticesine vardım. Hem sizi hem de kendimizi tebrik etmek yerinde bir şey olacak. Sizi başarınız ve bizi de şu İstanbul Radyosu denilen gayesiz müessesede ne yaptığını bilen bir sanatkârı olsun dinlemek saadetini kavuştuğumuz için tebrik etmek istedim. Yarın C. Memduh Bey’e de aynı şeyleri söyleyeceğim. Gayesiz müessese tabirini yanlış kullandım. Sanatkârları gayesiz müessese diyecek-

tim.

Arkadaşlar, “Perdesiz” de Sadi Yaver’in radyoya atandığını okumuşlar. Ben buna ihtimal vermiyorum. Hangi iktidarla? Ne yapmak için? Bu ne gaflettir? Bu ne dalalettir? Eğer halk türküleri işi ne bir murakıp lazımsa siz ne duruyorsunuz? Şu klasikçilerin halk türkülerini de istismara yeltenmeleri o kadar canımı sıkıyor ki. Tabii böyle kalmayacak. Ayı ve uzun mektup yazacağım. Hem kendileri hem radyo hem de halk türküleri berbat olmaktadır.

Milli Eğitim Bakanını gördüm. Fakat o durumda ki, konuşmamak daha iyi olur. Şimdi Necil Kâzım Bey; ‘Muzaffer’i geniş bir vakitte dinlemek istediğinizi emretmişsiniz.’ diye bir gün (hususî) bir gece hazırlayacak. O vakit geniş geniş anlatmak kabul olur ve tam olarak bir netice alabiliriz.

Çok geçmeden bir mektup daha yazacağım. Radyo ve dinleyicilerince iyi karşılanmamızın bu sahadaki başarınızdan başka bir sebebi elbette olamaz. Tekrar tekrar tebrik eder, hasret ve hürmetle gözlerinizden öperim aslanım.

(İlerici’nin [Kemal İlerici] bizden ilgisi kesilmiş ve lise hocalığı tavsiye edilmiş. Çok üzüldüm.)”

İmza

Muzaffer SARISÖZEN

Nur içinde yatsın! Hizmetleri unutulmayacak.